

Laia Climent (ed.), *Anàlisi crítica del discurs. Mitjans de comunicació i llengua*, Alacant, IIFV, 130 p.

Laia Climent signa, com a editora, l'últim volum de la col·lecció «Symposia Philologica», de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. El títol del llibre no ofereix ressonàncies acadèmiques de menor volada que el de la col·lecció: *Anàlisi crítica del discurs. Mitjans de comunicació i llengua*. Fet i fet, els textos que s'hi apleguen –una desena, si comptem el pròleg introductori de la mateixa Laia Climent– tenen l'origen en el I Congrés Internacional d'Anàlisi Crítica del Discurs que va tenir lloc a València al maig de 2004. L'estratègia, ben habitual en les instàncies universitàries, és la que fins ara caracteritza la «Symposia Philologica»: l'edició de monogràfics a partir de les aportacions fetes en congressos, col·loquis, seminaris, simposis, etc. Es tracta, en qualsevol cas, d'una operació profitosa, plena de sentit, que concreta i fixa els continguts gestionats en una trobada científica. Al final, seguint l'argot universitari, «és això el que *queda*»: un llibre que fa accessible, per al conjunt de la comunitat científica –per al conjunt dels curiosos en la matèria– el resultat de les exposicions, els debats i les reflexions.

Però fóra injust ubicar el llibre editat per Laia Climent en l'apartat de les monografies academicistes on tendim a classificar les actes dels congressos. Perquè l'actualitat de les premisses epistemològiques que confegeixen un sentit homogeni al recull (l'anàlisi crítica del discurs, tal com sosté l'editora, es troba a hores d'ara «en plena efervescència metodològica») hi sembla competir amb la no menys rabiosa actualitat dels discursos *críticament analitzats* en les respectives aportacions. I aquesta doble *actualitat* –en les perspectives, en els temes– dota el producte global d'un atractiu capaç de satisfer no solament els paladars especialitzats, sinó també els d'un públic general, amb sensibilitats mínimes respecte de les convulsions ideològiques que els mitjans de comunicació incentiven. Així, per exemple, deixant de costat l'aparat crític i la parafernàlia erudicista, un lector mitjà podrà sentir-se seduït, en aquest llibre, per reflexions lúcides sobre la manipulació de les llengües amb finalitats mercantils, sobre les ideologies més o menys velades que ens inculquen les cadenes televisives i els periòdics, sobre el secessionisme lingüístic que fomenta el BOE, sobre l'argot com a *antillenguatge* o sobre els filtres i les restriccions (sovint inadvertides i perverses) amb què les societats dominants ofeguen la veu de les minories ètniques.

Fet i fet, sense excepcions –sense excepcions remarcables–, la totalitat dels articles recollits en aquest volum contribueixen, en una mesura o una altra, a estimular el pensament crític del lector davant el complex món dels mitjans de comunicació. Són, per dir-ho així, fiblons per a la meditació. Abillades per a l'ocasió amb els convencionals vestits de festa –l'elegància d'una sumptuosa prosa acadèmica, les

randes i els complements d'un aparat crític luxós: la justificació i la documentació mudades de llarg—, les aportacions dels investigadors encerten a posar el dit sobre la nafra d'algunes qüestions ideològiques amb importància vital per a l'engranatge social.

Talia Bugel, en l'oportú davantal de «L'espanyol conquereix Brasil». L'expansió de l'espanyol a l'estranger: articles de la premsa espanyola —el treball que enceta l'antologia (p. 11-22)—, ens recorda, seguint Fairclough, que per a l'anàlisi crítica d'un discurs cal atendre tres nivells: *a*) la configuració lingüística del text; *b*) la relació entre els processos discursius (productius i interpretatius) i el text; i *c*) la interdependència entre els processos discursius i els processos socials. Posant l'èmfasi en la tercera d'aquestes dimensions, aquesta lingüista uruguaiana que viu al Brasil escruta un corpus de textos periodístics que, procedents del diari *El País*, tracten, entre agost de 1998 i octubre de 2001, la suposada acceptació i expansió de la llengua espanyola al país sud-americà. El contrast entre la informació que explícitament i implícita suggereixen els titulars espanyols i la realitat empíricament constatable al Brasil posa en evidència quins interessos ideològics i econòmics inspiraven realment els textos.

Alejandro Raiter, per la seua part, es planteja en «Pressupòsits o recontextualització ideològica» (pp. 23-32) com tractar sistemàticament, en l'anàlisi crítica del discurs, això que podríem dir *les absències*: la informació no explicitada en el text, sovint tan —o més— reveladora d'ideologies i propòsits com la informació que efectivament s'hi considera. Per a il·lustrar la qüestió, aquest sociolingüista de Buenos Aires analitza críticament els textos que feien balanç, dos anys més tard (el 2003, amb motiu dels 20 anys de democràcia), de la crisi econòmica que —tots ho recordem— va esclatar a l'Argentina durant el Nadal de 2001. Tal anàlisi delata que, en aquest cas, «el valor ideològic d'allò omès és recontextualitzar els fets, reconstruir el passat i —per tant, construir un futur— cridar a no actuar».

En «Audiències, esfera pública i conflicte nacional: la reproducció social de la identitat nacional a través del consum dels mitjans de comunicació a Catalunya i el País Valencià» (pp. 33-42), David Llobet aporta un curiós estudi dels discursos que construeixen vuit famílies (quatre catalanes i quatre valencianes) sobre com perceben l'oferta de les respectives televisions autonòmiques (TV3 i Canal 9). El mateix autor reconeix, en la presentació del material, que els fonaments qualitius i no quantitius —vuit famílies, per més criteris que es tinguen en compte en la selecció, són del tot insuficients com a mostra significativa dels milions de televidents valencians i catalans— tenen, per descomptat, grans limitacions si del que es tracta és de donar compte de les sensibilitats globals de la societat. Tanmateix, els comentaris recollits i la corresponent anàlisi crítica revelen claus ben significatives de la diferència abismal que —intuïtivament, massa ho sabem— hi ha en la valoració i l'acceptació d'un canal autonòmic i l'altre per part de les corresponents audiències.

Quant a «Ser espanyol dues vegades al dia: identitat nacional, televisió i vida diària», l'aportació d'Àlvar Peris (p. 43-52), analitza –críticament, per descomptat– «com en les societats contemporànies la identitat nacional [...], homogènia culturalment i ètnica, està sent mantinguda i reforçada pel discurs televisiu». El gens anecdòtic protagonisme de la bandera espanyola durant l'entrevista que el president Aznar va mantenir amb l'astronauta Pedro Duque quan aquest es trobava a l'espai o la manera de reforçar el nacionalisme espanyol en els informatius (especialment en la informació esportiva) són dos dels referents concrets que habiliten Peris per a argumentar, sistemàticament (sobre la base de nocions com el *nacionalisme banal* de Billig o la *comunitat nacional televisiva* de Morley), quines estratègies discursives s'activen en la televisió per a aconseguir allò que tots –tots els qui no es mamen el dit– saben de sobres: que les cadenes estatals són l'instrument més poderós i eficient per a l'homogeneïtzació i l'espanyolització de les diverses cultures receptores. Igualment, Àlvar Peris, a partir dels telediaris analitzats, denuncia que en «la representació de l'alteritat» –element que considera rellevant per a l'estudi de les identitats nacionals– s'estableix adesiara una perversa vinculació del col·lectiu immigrant amb conceptes com *clandestinitat*, *marginalitat*, *delinqüència*, *fanatisme*, etc. I és que els immigrants hi «són vistos com aquells que, en general, “ens” creen problemes».

Llum Bracho i Anna Montesinos, de la Universitat Politècnica de València, orienten l'anàlisi crítica envers «La legitimació ideològica del secessionisme lingüístic català a través del BOE» (p. 53-60) i demostren, en l'article central del volum, que el despropòsit polític que suposa la doble traducció catalana del BOE –una versió per a Catalunya i les illes Balears, i una versió diferencial per al País Valencià– duu associat un despropòsit paral·lel en el terreny discursiu i estrictament lingüístic. Bracho i Montesinos, d'aquesta manera, posen al descobert l'existència, en aquestes traduccions, de calcs sintàctics, lèxics i ortotipogràfics que responen a factors ideològics i sociolingüístics.

L'altre treball redactat en col·laboració, el d'Adolf Piquer i Àlex Martín, tracta «Els argots: codis indesxifrables o discursos dissenyats» (p. 61-70). Aquests dos investigadors, que ara han tornat a cooperar en un llibre ben recomanable (*Catalana i criminal: la novel·la detectivesca del segle XX*, Documenta Balear, Palma, 2007), fan ací llum sobre com l'argot, que s'origina com un *antillenguatge*, acaba integrant-se en la llengua general: és imitat i redissenyat pels grups de poder, de manera que acaba neutralitzant-se. I és que l'apropiació dels discursos és, en la confusa marea dels mecanismes socioeconòmics, una de les operacions claus per a desarborar moviments contra el sistema i –dit més clarament– augmentar la venda de determinats productes.

L'apropiació dels discursos de la diferència és, precisament –tot i que en un altre sentit–, el motiu central per a l'article de Mercè Picornell, «Veus autèntiques, discursos

apropiats. Motlles testimonials per a la representació política de la diferència» (p. 71-89). Aquest treball de Picornell indaga com se solen construir els discursos on, suposadament, s'expressa la veu dels *subalterns* o *exclusos*. I això, a partir de l'anàlisi crítica de llibres com *Biografía de un cimarrón*, de Miguel Barnet; *Me llamó Rigoberta Menchú y así me nació la conciencia*, d'Elisabeth Burgos; *Si me permiten hablar*, de Moema Viezzer; *Hasta no verte, Jesús mío*, d'Elena Poniatowska; o *La montaña es algo más que una intensa estepa verde*, d'Omar Cabezas. Entre les coincidències que Picornell constata en aquest tipus de discurs hi ha el control paratextual –les regulacions ideològiques que s'imposen des del pròleg, en les cobertes, etc.–, l'autoritat dels mediadors que redacten el text, la monologuització d'uns discursos originàriament conversacionals, la volguda representativitat (respecte de tot un col·lectiu) de la vida apropiada, l'autenticitat de l'oralitat subalterna (s'hi reivindica per al discurs la força i la bellesa d'uns recursos expressius orals no condicionats per les convencions literàries dominants, quan en realitat tal discurs respon a una elaboració posterior per part del mediador), etc. Les conclusions, així doncs, apunten al desdoblament d'un subjecte discursiu complex en dues persones o màscares, de manera que, en paraules de l'autora, «aquests tipus de discursos [...] aspiren a resoldre un silenci injust, però potser de vegades no fan més que omplir de paraules la incomoditat que ens pot causar aquest mateix silenci».

Patrick Heinrich, investigador de l'Institute of Modern Japanese Studies de Duisburg, tracta, per la seua part, «El debat sobre el futur del ryukyu en els anys 1940-1941» (pp. 89-104). Es tracta, com el títol explicita, d'una revisió dels discursos que es van generar en el marc d'un curiós –per lamentable– debat ideologicolingüístic que va tenir lloc a la prefectura d'Okinawa (Japó) sobre la conveniència o no d'orquestrar mesures d'eradicació per a les llengües pròpies de les illes Ryukyu: una qüestió que –com l'editora adverteix en el pròleg– serveix per a «demostrar la interrelació existent entre les ideologies lingüístiques i les relacions de poder i la manera com aquestes arriben a modificar les realitats lingüístiques».

Finalment, com a cloenda, John O'Reagan facilita un resum sobre les seues personals apreciacions del text com a objecte crític (TACO, segons les sigles en anglés): «El text com a objecte crític: teorització del procediment exegetic en l'Anàlisi Crítica del Discurs» (pp. 105-125). En aquest document l'autor exposa les seues denses percepcions teòriques sobre l'anàlisi crítica del discurs, que tenen Halliday com a punt de partida i es desenvolupen considerant treballs com els de Foucault, Bakhtin, Pêcheux, Marx, Gramsci o Althusser, fins a arribar als tres pilars principals sobre els quals O'Reagan fa descansar la seua proposta teòrica: Teodor Adorno i la crítica immanent de l'objecte; Jacques Derrida i la deconstrucció; i Jürgen Habermas i l'ètica del discurs en l'esfera pública. Totes aquestes consideracions abstractes acaben

desembocant –feliçment, per al lector que percaça concrecions– en la proposta pràctica d’una molt didascàlica plantilla sobre com fer a l’aula comentaris crítics de text sobre la base d’interpretacions descriptives, representatives, socials i deconstructives.

Comptat i debatut, el volum, en el seu conjunt, ratifica moltes de les coses que ja sabíem (o podíem intuir) des del sentit comú: que la neutralitat ideològica és una quimera en la selva informativa que vivim; que la perversió, la parcialitat, la tergiversació i la tendenciositat –explícita o implícita, descarada o subtil– impregnen cada pàgina que llegim als periòdics, cada minut de ràdio o televisió que ens empassem. Tampoc no ens hem d’escarotar, per això: la manipulació de les voluntats per mitjà de la paraula pública és vella com la mateixa condició social de l’home. I cal tenir en compte, de més a més, que en el verí és on hi ha l’antídot. Que la millor arma contra la corrupció informativa és, precisament, més informació: el consum crític d’una informació que hem de saber ideologitzada. Joan Fuster, fa un bon grapat d’anys, ja apuntava, respecte de la televisió: «El mal no ve sempre dels “continguts”, que, esporàdicament, poden ser positius: ve de la nostra “obediència”. De la nostra falta d’esperit “crític”. Amb els ulls i les orelles «crítics», la televisió es pot convertir fins i tot en estimulant. I en última instància, hi descobrim de quin mal hem de morir, quan milions i milions de televidents, mentrestant, la miren sense precaucions». Són paraules que han guanyat sentit amb el pas del temps. I qui diu la televisió diu tota la resta de mitjans... Per això no són sobrers (ans al contrari, perquè no abunden, precisament, en la nostra àrea cultural) els llibres que, com aquest, són capaços d’objectivar i evidenciar els interessos ideològics que amaguen els discursos –alguns determinats discursos– dels mitjans de comunicació. I més encara si l’operació es fa amb el rigor i la metodologia que l’esperit científic invoca. Al capdavant, és això la cosa més d’agrair –i de més cotitzar– en el llibre de Laia Climent: la lingüística, investida de ciència (la raó, l’empirisme), prevenint contra la manipulació de les audiències i al servei de la llibertat.

JOAN BORJA I SANZ
Universitat d’Alacant

Vicenç Beltran, *Poesia, escriptura i societat: els camins de March*, Castelló / Barcelona, Fundació Germà Colón Domènech / Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2006. 206 pp.

Vicenç Beltran es planteja en aquest llibre un problema fonamental de la filologia marquiana com és l’origen del corpus establert per Amadeu Pagès a partir del